

ELMÉLKEDÉSEK A FEGYVEREK EGYENLŐSÉGÉNEK ELVÉRŐL*

Gácsi Anett Erzsébet
adjunktus

Szegedi Tudományegyetem

Jelen tanulmány szerzője egyike volt azon szerencsés hallgatóknak, akik az ünnepelttől, Bobvos Tanár Úrtól hallgathatták a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar falai között az agrárjogi-, olykor szövetkezeti jogi előadásokat. Jelen sorok írása közben is az Ünnepelt közvetlensége, hallgatóbarát hozzáállása, ugyanakkor elméleti és gyakorlati tudása és személyes jó példája lebeg az egykori hallgatója, mostani kollégája szeme előtt. Tisztelegésképpen készítettem el tanulmányomat, olyan témában, amely közel áll hozzám, amelyet örömmel adhatok Bobvos Pál Tanár Úrnak 65. születésnapja alkalmából.

1. Bevezető gondolatok: az új büntetőeljárásról szóló törvény kodifikációja – alapvető, sarkalatos kérdések

„A büntetőper mai elmélete (...) óriási haladást, fejlődést jelent (...), [a]melyet eddig úgy az elméleti, mint a gyakorlati szakemberek a büntetőeljárás lényege, célja, rendszere felől tápláltak. Azonban, ha beletekintünk a *tudomány műhelyébe*, a büntető perjogi írók műveibe, ma is a legnagyobb vitákat, elméleti harcokat találjuk ép[p]en az *alapvető, sarkalatos kérdésekre* is.”¹ *Finkey Ferenc* több mint száz évvel ezelőtti gondolatai ma is aktuálisak, sőt az új büntetőeljárásról szóló törvény kodifikációja során még inkább előtérbe kerülnek.²

Az 1998-ban elfogadott, majd – az eredeti szöveg több mint felét érintő módosításokkal – 2003 nyarán hatályba lépett hatályos büntetőeljárásról szóló törvényt mára közel 90 törvény, több alkotmánybíróági határozat hozzávetőlegesen 2000 helyen módosította, amely ko-

* Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-ÚNKP-16-4 kódszámú új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült

¹ FINKEY Ferenc: *A felek fogalma és köre a büntetőjogi per mai elméletében*. Különlenyomat „Büntetőjogi dolgozatok” című műből. Wessely és Horváth Könyvnyomda, Pécs, 1914. 1.

² Az új büntetőeljárásról szóló kódex megalkotására az új Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvénnyel (a továbbiakban: Btk.) megindított, majd az új büntetés-végrehajtási kódexszel (2013. évi CCXL. törvény, a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és szabálysértési elzárás végrehajtásáról) folytatott büntetőjogi reform újabb lépéseként lett szükség. E reform keretében olyan büntetőeljárás kialakítása a cél, amely a *jogállami elvárásoknak* megfelelően a gyakorlati problémákra hatékonyan képes reflektálni, felváltva a szövegének számtalan módosítást követően egységesen megbomlott hatályos büntetőeljárásról szóló törvényt (1998. évi XIX. törvény, a továbbiakban: Be.). MISKOLCZI Barna: *Az új büntetőeljárás kodifikációs irányelvei*. In: Elek Balázs – Miskolczi Barna (szerk): *Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárásról szóló törvény kodifikációja*. Printart-Press, Debrecen, 2015. 30.

herencia zavart okoz. A Kormány ezt felismerve 2015. február 11. napján elfogadta az új büntetőeljárás törvény szabályozási elveiről szóló előterjesztést (a továbbiakban: Koncepció).³ Jelen tanulmány megírásakor az új törvény szövegtervezete (előterjesztés) elkészült, a közigazgatási és társadalmi-, a szakértői szintű-, valamint a parlamenti pártokkal való egyeztetése lezárult. A törvényjavaslat várhatóan 2017 tavaszán kerül az országgyűlés elé, és 2018. július 1-jén lép hatályba.

Az új Be. törvény megalkotásakor jónéhány – a szakirodalomban és joggyakorlatban egyaránt vitatott – *alapvető, sarkalatos kérdés*ben kellett állást foglalnia a kodifikátornak. Így a büntetőeljárás *alapvető rendelkezések (alapelvek)* kérdésében (kezdve attól, hogy szükség van-e azok eljárási törvénybe foglalására; amennyiben igen melyek azok az alapelvek, alapelv-csomagok, amelyeket deklarálni kell), közülük is kiemelt figyelmet szentelve a funkciómegosztás elvének, annak következetesebb érvényesítésének (ehhez kapcsolódóan a „kinek kell a vádat alátámasztó bizonyítékokat beszerezni” kérdésnek); a hatékony védelemhez való jognak, a bizonyítási elveknek, -alapvetéseknek.⁴ Ilyen kérdésnek minősült továbbá a *büntetőeljárás alanyai* közül a terhelti (valódi) együttműködés rendszerének, valamint a sértett és a különleges bánásmódot igénylő személyek jogérvényesítési lépcsőinek a kiépítése; az új vagy a korábban más gyűjtőnéven ismert büntetőeljárás alanyok kategóriáinak felállítása (vagyoni érdekelt, ügygondnok); a büntetőeljárás cselekvőképesség fogalmának és szabályainak eljárási törvényben való rögzítése. Régóta fennálló kíváncsiság a büntetőeljárásokkal szemben, hogy azok *hatékonyak és gyorsak* legyenek. Ennek szem előtt tartásával sarkalatos újítása az eljárási törvénynek az új – osztott – nyomozási modell kidolgozása (azaz a nyomozási szaknak a felderítésre és vizsgálatra való bontása), az ehhez kapcsolódó *leplezett eszközök* szabályrendszerének kiépítése és a *kényszerintézkedések* újra gondolása; a *bírósági eljárás egyszerűsítése* (például az érdemi és koncentrált tárgyalás-előkészítés szabályrendszerének megalkotása); a *jogorvoslati rendszer reformja*. Inkább *technikai jellegű* (mintsem alapvető dogmatikai) kérdés, újítás a büntetőeljárások során a telekommunikációs eszközök igénybevételeének kiszélesítése, továbbá az eljárási cselekmények szabályainak korszerűsítése. Végezetül a rendes eljárásoktól rendszertanilag elváló *külön- és különleges eljárások* részben új rendszerének, szabályainak a megalkotása.

E kérdésekben a jogalkotó jórészt támaszkodott az elméleti büntetőjogászok által felállított dogmatikai követelményekhez.

2. A tisztességes eljáráshoz való jog

Szintén *alapvető, sarkalatos kérdés* egy jogállami büntetőeljárásban a *tisztességes eljáráshoz való jog* szabályának rögzítése.

³ Elérhető: <http://www.kormany.hu/download/d/12/40000/20150224%20IM%20el%C5%91terjeszt%C3%A9s%20az%20%C3%BAj%20b%C3%BCntet%C5%91elj%C3%A1r%C3%A1si%20t%C3%B6rv%C3%A9ny%20szab%C3%A1lyoz%C3%A1si%20elveir%C5%91l.pdf> (2016. 12. 30.)

⁴ Megjegyzendő, nóvuma a tervezetnek, hogy az „Alapvető rendelkezéseket” (alapelvek, törvény hatálya) követően „Értelmező rendelkezések” körében definiál néhány fogalmat. Így a hozzátartozó fogalmát, amelyet eddig a Btk. értelmező rendelkezéseiből kellett kivenni és értelmezni eljárásjogi kérdésekben is (például, ha a tanú a terhelt hozzátartozója az őt megillető vallomásmegtagadási oknál).

A jog – amelynek lényege abban áll, hogy az állami szervek tisztességes eljárás keretében döntsenek a polgárok jogait érintő egyedi ügyekben⁵ – angolszász eredetű garancia, amelynek lényeges elemeit *nemzetközi szinten* elsőként (a hazánkban 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett) az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény vagy EJE) 6. cikke deklarálta.⁶

„1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei vagy az eljárásban részt vevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.

2. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.

3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van - legalább - arra, hogy a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a leg részletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;

b) rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;

c) személyesen vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet; d) kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúihoz, és kiegészíthesse a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják;

e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.”

Ha azonban alaposabban szemügyre vesszük, az Egyezmény szövege a *tisztességes tárgyalásról* szól. A büntetőeljárás felépítésében, menetében azonban a tárgyalás csupán egy rész (nem degradálva annak jelentőségét), a tisztességesség követelményének azonban az eljárás egészében érvényesülnie kell. Amennyiben az előkészítő szakaszban (nyomozási és ügyészi szak) a tisztességes tárgyalásnak az elemei legalább értelemszerűen nem érvénye-

⁵ RÓTH Erika: *Az eljárási jogok*. In: Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi Jogok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 703.

⁶ BÉNÉDICT, Jérôme: *Le sort des preuves illicites dans le procès pénal*. Editions Pro Schola, Lausanne, 1994. 301.; HOLLÁN Miklós – OSZTOVICS András: *A tisztességes eljáráshoz való jog – az (1) bekezdés magyarázata*. In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Szászadvég Kiadó, Budapest, 2009. 2059. Az Egyezményhez hasonló rendelkezést tartalmaz a (Magyarországon az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett) Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmány 14. cikke.

sülnek, nagy a valószínűsége, hogy a tárgyalás kifogásolhatóvá válik.⁷ Így a *tisztességes követelménye az egész eljárásra* kell, hogy vonatkozzon. Helyesebb ezért *tisztességes eljáráshoz való jogról* beszélni. E ponton azt is meg kell jegyezni, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog *nem csak a büntetőeljárások sajátja*, az érvényesül más eljárásokban is. Ugyanakkor egyetérték *Bán Tamás* azon gondolatával, amely szerint „akit bűncselekmény elkövetésével vádolnak, az eljárás során a nyomozó hatósággal és a vádhatósággal szemben 'inherens' módon, a büntetőeljárás szerkezetéből és természetéből adódóan sok tekintetben eleve hátrányos a helyzete, így a tisztességes eljárás elve tiszteletben tartásának a büntetőeljárásban van különösen nagy jelentősége”.⁸

A *hazai (belső) jogot* tekintve az elv és annak egyes részelemei megjelentek az Alkotmányban is (57. §), sőt az Alaptörvény (XXVIII. cikk) is tartalmazza azokat.⁹ A hatályos Be.-ben maga a 'tisztességes eljárás' kifejezés nem jelenik meg, de az elv egyes részjogostíványai abban működési alapelveként (védelem joga, ártatlanság védelme), továbbá egyes statikus és dinamikus részi szabályokban megjelennek. Az új Be. kodifikációja során követelmény volt, hogy a „felek eljárási cselekményeinek irányát a tisztességes eljárás elve jelölje ki”. A kodifikáció elején felmerült a gondolat, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogot alapelveként, alapvető rendelkezésként deklarálják a majdani kódexben, végül az a törvényjavaslat preambulumban került expressis verbis rögzítésre.

„Az Országgyűlés a Büntető Törvénykönyv, illetve a nemzetközi jog által büntetendő bűncselekmények elkövetőinek a *tisztességes eljáráshoz való alapvető jog érvényesülését biztosító*, hatékony és ésszerű határidőn belül lefolytatott eljárásban történő felelősségre vonása céljából, szem előtt tartva az igazságra való törekvést és a bűncselekmények sértettjeinek fokozott védelmét, valamint jogaik érvényesítését, a funkciómegosztáson és rendeltetésszerű joggyakorláson alapuló eljárások biztosítása érdekében Magyarország nemzetközi jogi és európai uniós kötelezettségeinek figyelembevételével, az állam kizárólagos büntető hatalmának a büntetőeljáráson keresztül történő érvényesítése céljából, a következő törvényt alkotja [...]”.¹⁰

A kodifikációt irányító miniszteri biztos szerint az új Be. a szabályozás indokát és célját, valamint olyan elvi tételeket is rögzítő preambulumot tartalmaz, amit magában

⁷ ERDEI Árpád: *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 234.

⁸ BÁN Tamás: *A tisztességes eljárás és annak egyik fontos vonása: az ártatlanság védelme*. In: Tóth Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 59.

⁹ A teljesség kedvéért kiemelés érdemel, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikke a tisztességes eljáráshoz való jogról, valamint az alkotmányos (tágabb értelemben vett) büntetőjog más alapszabályairól rendelkezik. Vö. LÉVAY Miklós: *Büntetőhatalom és Alkotmány, különös tekintettel a bűncselekményre nyilvánításra és a büntetésekre*. In: Drinóczi Tímea – Jakab András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon*. Pázmány Press, Budapest-Pécs, 2013. 213.

¹⁰ Forrás: kpintra.justice.hu/Be_kodifikacio/Kodifikaciosanyagok (2016. április 25.) A törvényjavaslat szövege még nem érhető el nyilvánosan, így jelen tanulmány elkészítéséhez a közigazgatási egyeztetés előtti, első olvasatos nyilvánossá tett normaszöveget használtam fel. Megjegyzést érdemel azonban, hogy a szakmai konferenciák, konzultációk során már világossá vált, hogy a jelenleg nyilvános normaszöveghez képest a preambulumot két helyen pontosították. Így „szem előtt tartva az igazságra való törekvést” helyett „szem előtt tartva az igazság megállapításának tényét”; „(...) és a bűncselekmények sértettjeinek fokozott védelmét, valamint jogaik érvényesítését” helyett „különös hangsúlyt fektetve a bűncselekmény sértettjeinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére” szövegrészek szerepelnek.

a törvényben normatív tartalom hiánya miatt nem lehet vagy nem szükséges rendezni.¹¹ Talán a tisztességes eljáráshoz való jognál inkább arról van szó, hogy az egész eljárást átható ún. vezérelv preambulumban való elhelyezése kiemeli azt az alapelvek, alapvető rendelkezések közül, kifejezi azt, hogy annak az egész eljárást át kell hatnia. Álláspontom szerint normatív tartalom hiányáról nincs szó, hiszen mind az egyes működési alapelvek, mind a statikus és dinamikus részi szabályok ékes példái az elv részletszabályainak normatív tartalommal való kitöltésében.

Összegezve: akár a nemzetközi, akár a hazai jogforrásokat tekintjük kijelenthető, hogy a tisztességes eljárás tartalmát kibontó követelmények nem mások, mint a klasszikus értelemben vett és általánosan elismert büntetőeljárás alapelvek, bizonyos esetben garanciális szabályok. Ennélfogva a tisztességes eljárás *vezérelvnek*¹² tekinthető, egy olyan 'egyetemes alapelvnek', lényegében alapelvek gyűjteményének, 'alapelvecsomagnak', amely megjeleníti a büntetőjogi felelősségre-vonás európai standardját, pontosabban minimumát.¹³

3. A fegyverek egyenlőségének elve

3.1. Általános fogalmi meghatározás

A vezérelvként kezelt tisztességes eljárásnak általánosan és nem vitatottan elismert „*lényegi eleme*”¹⁴ a fegyverek egyenlősége, amely a büntetőeljárásban azt biztosítja, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy a tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson.¹⁵ Megjegyzendő azonban, hogy a fegyverek egyenlősége nem minden esetben jelenti a vád és védelem jogosítványainak teljes azonosságát (azaz az elv nem jelenti a teljesen azonos jogok biztosítását¹⁶) de mindenképpen megköveteli, hogy a védelem a váddal összevethető súlyú jogosítványokkal rendelkezzen.¹⁷

¹¹ MISKOLCZI Barna: Az új büntetőeljárásjogi kódex fontosabb újításai röviden. *Jogászvilág*, 2016. 12.14. Forrás: <https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/az-uj-buntetoeljarasi-kodex-fontosabb-ujitasi-roviden> (2016. 12. 30.)

¹² A vezérelv kifejezés az első magyar Bünvádi Perrendtartáshoz írt könyvekben, kommentárokból jelent meg. Így lásd: BALOGH Jenő: *Magyar bünvádi eljárási jog*. Grill Kiadó, Budapest, 1901. 139.; FINKEJ Ferencz: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Politzer Kiadó, Budapest, 1899. 173. Annak a tisztességes eljáráshoz való jogra való adaptálását TREMMEL Flórián végezte el.

¹³ HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012. 51. *Sulyok Márton* már „jogcsokor”-ról (*bundle of rights*) beszél a tisztességes eljáráshoz való jog kapcsán. *Sulyok Márton: „In All Fair-ness” avagy igazság szerint ...* In: Badó Attila (szerk.): *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011. 93.

¹⁴ Vö. SUDRE, Frédéric: *Droit européen et international des droits de l'homme*. Presses Universitaires de France, Párizs, 338.; TOMA Elisa: The Principle of Equality of Arms – Part of the Right to a Fair Trial. *Union of Jurists of Romania*, 2011. évf. 8. szám, 1-3.

¹⁵ 6/1998. (III. 11.) AB hat., ABH 1998, 91, 93; PACZOLAY Péter: *A fegyverek egyenlőségének elve az Alkotmánybíróság gyakorlatában*. In: Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): *Sapientia Sat. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin Professzor 90. születésnapjára*. Acta Jur. et Pol. Szeged, Tomus LXXIV. (2012) 391.

¹⁶ Vö. RÓTH, 2003. 729.; PACZOLAY, 2012. 392.

¹⁷ 6/1998. (III. 11.) AB hat., ABH 1998, 91, 93.

3.2. Elnevezési dilemma: fegyverek egyenlőségének elve vs.(?) ügyfélegyenlőség elv

Fentebb történt már arra utalás, hogy az Egyezmény 6. cikkét common law befolyással fogalmazták meg. A tisztességes eljáráshoz való jogból levezethető fegyverek egyenlősége elvénél (elsősorban annak *elnevezésénél*) ennek jelentősége van. Az angolszász – és ezen belül kizárólagosan az *angol* – megközelítés a *büntetőeljárás szigorúan magánjogias* fogását képviseli, amely szerint a per a két szembenálló egyenlő fél küzdelme.¹⁸ Kiválóan szemlélteti ezt *Tom Bingham* munkájában, aki együtt említi a vádlót és a felperest, valamint a vádlottat és az alperest, és a fegyverek egyenlősége elvére alapozva azt vallja, hogy „az eljárásnak mindkét oldal vonatkozásában fair-nek kell lennie”.¹⁹ *Bingham* álláspontja szerint ez általánosság szintjén abban ölt testet a büntetőeljárásokban, hogy „az eljárásnak mind a vádló, mind a vádlott számára fair lehetőséget kell biztosítania arra, hogy bizonyítsa a büntetőigény létét, valamint cáfolja azt”.²⁰

Erdei Árpád szerint a régi idők bírósági párbajaira utaló elnevezés – fegyverek egyenlősége – (t.i. a bírósági párbajoknál szigorú szabály volt, hogy a dárdák hossza egyenlő legyen) azt a követelményt fejezi ki, hogy a vád és védelem eljárási eszközei, ha *nem is azonosak, de egyenlő erejűek* legyenek.²¹ (Előreszaladva: *Erdei* az EJEB joggyakorlatát vizsgálva kijelenti, hogy „a fegyverek egyenlőségét a terheltnek és a védőnek biztosított ügyféli jogok megteremtik”.²²) Hasonlóan vélekedik *Stefan Trechsel*, aki az ókori Rómában közkedvelt gladiátorjátékokkal azonosította a büntetőeljárást, az abban résztvevő alanyokat (vád és védelem oldala) pedig magukkal a gladiátorokkal. Álláspontja szerint „a karddal és pajzzsal felfegyverzett, s a vele hálóval és szigonnyal szembenálló két harcoló gladiátor fegyverei nem azonosak, azonban egyenértékűek a küzdelemben”.²³

A fegyverek egyenlősége elvének *elnevezése a francia szakirodalomban* vitatott, helyesebbnek látják az eljárási résztvevők jogainak egyensúlya (*équilibre des droits des parties*) ún. *ügyfélegyenlőség* kifejezés használatát.²⁴ A francia büntetőeljárási törvény ugyanis már a „preambulumában” (*Article préliminaire*) rögzíti: „A büntetőeljárásnak igazságosnak (*équitable*), kontradiktóriusnak (*contradictoire*) kell lennie, és gondoskodnia kell az eljárási résztvevők jogainak egyensúlyáról (*préservé l'équilibre des droits des parties*)”. A francia büntetőeljárásban megjelenő ügyfélegyenlőség terminológia (francia doktrína²⁵) jobban kifejezi a kontinentális büntetőeljárási rendszerek (legalábbis annak bírósági szakaszának) jellemzőit: az aktívabb bírói szerepvállalást és a felek viszonylag

¹⁸ Ezzel szemben az amerikai büntetőeljárás közjogi jellegű (ebből következik többek közt, hogy a fainess igényt, jogot csak a terheltnek vindikálják). Vö. BÁRD Károly: *A sértettek eljárási jogai a nemzetközi bíróságok gyakorlatában*. In: Hack Péter – Horváth Georgina – Király Eszter (szerk.): *Kodifikációs kölcsönhatások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016. 113-114.

¹⁹ BINGHAM Tom: *The Rule of Law*. Penguin Books, London, 2011. 90.

²⁰ Uo. 90.

²¹ ERDEI, 2011. 235.

²² Uo. 236.

²³ TRECHSEL, Stefan – SUMMERS, Sarah J.: *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford University Press, Oxford, 2006. 96.

²⁴ DINTILHAC, Jean-Pierre: *L'égalité des armes dans les enceinte judiciaires*. Rapport de la Cour de Cassation. 2003. 129-150. Forrás: https://www.courdecassation.fr/IMG/pdf/Rapport_2003_optimise.pdf (2016. október 20.)

²⁵ TOMA, 2011. 3.

passzívabb közreműködését, szemben a fegyverek egyenlősége kifejezéssel, amely inkább az ügyfelek csatáját megfestő angolszász tárgyalási rendszerrel azonosítható.²⁶

Az *ügyfélegyenlőség* kérdése azonban a régebbi hazai büntető eljárásjogi szakirodalomban is (sarkalatos kérdésként) megjelent. Ezzel kapcsolatban a kiindulópont az ún. *jogviszony elmélet* elismerése vagy éppen annak elutasítása volt. Amíg *Balogh Jenő* elutasította a jogviszony elméletet (és így elutasította azt, hogy lennének ügyfelek a büntetőeljárásban, azaz abban ügyfélegyenlőség sincs);²⁷ addig *Vargha Ferenc*²⁸ és *Finkey Ferenc* elismerték annak létét. Egyetértve *Finkey Ferenc*cel az ügyfelek fogalma és köre elválaszthatatlannul összefügg a büntetőeljárások lényegével, céljával. Kérdés azonban, hogy amíg a Bp. idején hazánk jogviszony elméletet támogató perjogászai szerint „mivel a büntetőeljárás főrésze maga a per (a tárgyalás), akkor feleknek kell abban lenniük”,²⁹ addig a mai magyar büntetőeljárásokban, ahol elméletileg a büntetőeljárás két (egyenlő) főszakaszra osztható (előkészítő szakaszra, benne: nyomozással és „ügyészi szakkal”; valamint bírósági szakaszra) beszélhetünk-e ügyfelekről. Itt szükséges egy rövidebb kitérőt tennem. *Finkey* a büntetőeljárásokat – a polgári- és közigazgatási eljárásokhoz hasonlóan – *kétoldali jogvédelmi eszköznek* tekintette. Amíg egyik oldalon az eszköz az állam kezében van a jogrend fenntartásához, addig másik oldalon az eszköz az egyén (a terhelt) kezében van éppen az állammal, az állami hatóságokkal szemben „az alanyi jogok oltalmára, az alaptalan gyanúsítások, az egyén személyes szabadságát, becsületét, vagyonát veszélyeztető hatósági üldözés, önkénykedés megszüntetésére, az ártatlanságának bírói megállapítására, s bűnösség esetén is a bűncselekmény jogkövetkezményeinek méltányos és emberies alkalmazására”.³⁰ Ennek megfelelően a *büntető pert anyagi jogi értelemben* az állam és a terhelt közti *sajátos közjogi viszony*nak tekintette, amelyben a *terhelt ügyféli minőségben vesz részt*, az eljárási kötelezettségei mellett törvényben biztosított eljárási jogok is megilletik.³¹ Tovább ment azonban az anyagi jogi értelmezésen (és ezzel együtt a jogviszony elméleten), és meghatározta a *büntető per perjogi értelmét* is. E tekintetben úgy látta, hogy nem az állam és a terhelt állnak mint ügyfelek egymással szemben. A funkciómegosztás elvéből kiindulva (a vád, a védelem és az ítélezés elkülönülése) ügyfeleknek a vád és védelem (utóbbiban is elsősorban a terheltet) alanyait tartotta. Álláspontja szerint az állam mint a büntetőhatalom tulajdonosa (...) külön hatóságokat állít fel a vádemelésre és képviselőre vagy bizonyos esetekben a sértett jogosítja fel [erre]; (...) a büntető bíróság feladatát s hatáskörét kizárólag az ítélezésre, illetve a per eldöntésére korlátozza; (...) a terheltnek pedig a perbeli jogainak biztosítása és szakszerű érvényesíthetése végett nemcsak, hogy megengedi a védelmet [de bizonyos esetekben kötelezővé is teszi azt].³² E felfogásban tehát ügyfélnek a vádlót és a vádlottat tekintette: „ő közöttük folyik tényleg a harc, a jogvita, míg a bíróság mint harcon kívülálló pártatlan döntő hatóság, csak a per külső rendjére ügyel, a feleket perbeli jogaik és kötelezések teljesítésére felhívja, esetleg ezeknek a való tényállás és az ügy eldöntésére lényeges más körülményeknek tisztázása körül elkövetett mulasztásait

²⁶ Vö. TOMA, 2011. 3.

²⁷ BALOGH Jenő: *Magyar bűnvádi eljárásjogi jog*. Grill Kiadó, Budapest, 1901. 13-15.

²⁸ BALOGH Jenő – EDVI ILLÉS Károly – VARGHA Ferenc: *A Bűnvádi Perrendtartás magyarázata*. 1. kötet. Grill Kiadó, Budapest, 1909. 585.

²⁹ FINKEY, 1914. 2.

³⁰ Uo. 3-4.

³¹ Uo. 4. 20-22. 28. 34.

³² Uo. 4-5.

kiegészíti s az egyes perszakaszokban a szükséges határozatokat meghozza”.³³ Mind az ügyészséget (közvádoló), mind a sértettet (magánvádoló, pótmagánvádoló) ugyanakkor csak *perjogi értelemben vett ügyfélnek* tekintette (ők a bűnüldözésre irányuló állami feladat képviselői: az ügyész a legalitás elve alapján jár el; a magánvádoló, pótmagánvádoló pedig csak a szigorú törvényi feltételek megléte esetén képviselheti a vádat). Ezzel szemben a terheltet teljes jogú, azaz anyagi jogi és perjogi értelemben vett ügyfélnek tekintette, aki személyesen érdekelt a perben, s „aki tetszése szerint élhet perbeli jogaival”.³⁴ *Finkey* tehát elismerte a felek létezését a büntető perekben, azzal, hogy a vádló valójában csak a perben (a bírósági szakban) ügyfél, se előtte, se utána nem minősül annak. Ugyanakkor azt is megjegyezte, hogy az ügyész közhatóság is, igazságügyi feladatai is vannak (ilyen például a materiális védelem jogintézménye vagy az, hogy a terhelt javára is nyújthat be jogorvoslatot), ez azonban nem rontja le az ügyész ügyféli minőségét.³⁵ Mindezekkel együtt pedig elismerte az ügyfélegyenlőség fogalmát.

A régebbi hazai szakirodalomból még egy példát kiemelve: *Hacker Ervin* 1943-as munkájában (A magyar büntetőeljárás jog rövid vázlata. Ludwig nyomda, Miskolc, 1943.) szintén *ügyfélegyenlőség* követelményéről ír. Szerinte az anyagi igazság megvalósítása érdekében kívánatos lenne, hogy a vádló és a vádlott – perbeli állásukból adódóan – egyenlő jogokkal bírjanak, hogy „megvalósíttassék az ügyfélegyenlőség elve”.³⁶ Ugyanakkor elismerte, hogy az elv büntetőeljárásokban való megvalósítása „minden igyekezet ellenére nem sikerülhet teljesen”, azonban igyekezni kell a perbeli egyenlőtlenségek kiküszöbölésére.³⁷

Jelenleg hazánkban az *ügyfélegyenlőség* fogalmát tekintve vannak „*etatista nézetet*” vallók is.³⁸ Így *Bérces Viktor László* részletesen foglalkozott az ügyfélegyenlőség – fegyverek egyenlősége kifejezéssel (azzal a megszorítással, hogy a francia doktrínát egyáltalán nem vizsgálta). Arra a megállapításra jutott, hogy „a büntetőeljárásban nem tartom helyénvalónak az ’ügyfélegyenlőség’ terminus használatát [...] sem a terhelt, sem a védő nem ügyfele az eljáró szerveknek (...) az ’ügyfél’ kifejezés polgári jogi kategória, s mint ilyen a felek mellérendeltségi viszonyára utal (...)”.³⁹ E körben szintén kiemelendő a pécsi büntetőeljárásjogi iskola egyik doyenje, *Tremmel Flórián*, aki rámutatott arra, hogy az eljárásjogi törvény tudatosan nem alkalmazza az ügyfélfogalmat. Így a II. Be. kapcsán (1973. évi I. törvény, a régi Be.) helyesli azt a miniszteri indokolást (II. Be. 9. §), amely szerint a vádló és a vádlott nem lehetnek egyenjogú felek, mitöbb úgy fogalmaz, hogy a terhelt az ügyészhez viszonyítva „halmozottan hátrányos helyzetben” van.⁴⁰

A fentebbi elnevezésbeli „kritika” ellenére – megjegyezve azt, hogy az egyes eltérő álláspontokat csak felvillantani állt módomban jelem munka keretei között – az Emberi Jogok Európai Bírósága elismeri és következetesen használja a *fegyverek egyenlősége kifejezést*.⁴¹

³³ Uo. 5. 23-24. 30. 35.

³⁴ Uo. 5-6.

³⁵ Uo. 37-38.

³⁶ HACKER Ervin: *Alapelvek*. In: Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 48-49.

³⁷ Uo. 49.

³⁸ Az etatista kifejezéshez lásd: ERDEI, 2011. 176.

³⁹ BÉRCES Viktor László: *A védői szerepkör értelmezésének kérdései – különös tekintettel a büntetőbíróság előtti eljárásokra*. Pázmány Press, Budapest, 2014. 38-39.

⁴⁰ TREMMEL Flórián (szerk.): *Új magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 91.

⁴¹ Vö. *Delcourt v. Belgium* (Application no. 2689/65) Judgment of 17 January 1970, ECtHR Ser. A. No. 11.

(Jelen tanulmányban – az EJEB gyakorlatára figyelemmel – én is fegyverek egyenlősége elv kifejezést használok.) Sőt ma már kijelenthető, hogy az EJEB gyakorlatának köszönhető az, hogy az elv a kontinentális jogrendszerekben is fontos elvvé vált.⁴² Ugyanakkor képviselhetőnek (mitöbb: igazoltak) tartom azt az álláspontot, hogy a *büntetőeljárások bírósági szakában ügyfelek (vádló, terhelt) állnak egymással szemben*.

3.3. A fegyverek egyenlőségének elve az Emberi Jogok Európai Egyezményében és az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában

A fegyverek egyenlőségének elve kiolvasható az Emberi Jogok Európai Egyezmény tisztességes eljárásról szóló 6. cikkéből. Az Egyezmény azonban csak a legalapvetőbb jogelveket deklarálja, annak tartalmát az *Emberi Jogok Európai Bírósága* (a továbbiakban: Bíróság vagy EJEB) tölti ki tartalommal. Közismert, hogy a strasbourgi jog összességében klasszikus angolszász típusú esetjognak tekinthető, ahol a szabály (az Egyezmény) ismerete önmagában semmit sem ér a Bíróság joganyagának ismerte nélkül. Ez a joganyag azonban szükségképpen nem állandó, hanem az évek múlásával maga is változik – evolucionista jellegű változás; nem egyszer éppen a korábbi joggyakorlattal ellentétes irányba – revolucionista jellegű változás.⁴³ A fegyverek egyenlősége elv vizsgálatánál inkább az evolucionista változás mutatható ki. A Bíróság gyakorlata alapján a fegyverek egyenlősége elv szűkebb és tágabb értelemben vizsgálható.⁴⁴

Szűkebb értelemben a terheltnek (az Egyezmény szövege alapján: bűncselekménnyel gyanúsított személynek) azt a jogát jelenti, hogy „kérdéseket intézzzen vagy intézhessen a vád tanúhoz, és kieszközhessen a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanút megidézik, illetve kihallgatják”. Azaz szűkebb értelemben a fegyverek egyenlőségének elve az *Egyezmény 6. cikk 3. bekezdés d) pontját* foglalja magában: a tanúkihallgatás kérdéskörét érinti. (Megjegyzendő, hogy itt is csak az egész eljáráshoz képest vizsgálhatóak az állítólagos egyezményesértések, így egy-egy kiragadott momentumnak akkor lesz ügydöntő jelentősége, ha önmagában is alkalmas az eljárás tisztességének megkérdőjelezésére.)

Előjáróban leszögezendő, hogy e ponttal kapcsolatban *csak a terhelt (védelem oldala) hivatkozhat az Egyezmény sérelmére*, így más büntetőeljárási alany – például a magánfél – már nem.⁴⁵ A kialakult joggyakorlat szerint azonban a terhelt sem hivatkozhat rá (a tanúk általa ki nem hallgathatóságára), ha ezt a helyzetet saját maga idézte elő.⁴⁶ A tanú kihallgatásával kapcsolatos terhelti jogok nem abszolútak, a Bíróság kialakult joggyakorlata szerint „az igazság kiderítése szempontjából nélkülözhetetlen tanúk meg nem idézése” vezet(het) Egyezményesértéshez.⁴⁷ Ezt („az igazság kiderítése szempontjából nélkülözhe-

⁴² Vö. PACZOLAY, 2012. 391.

⁴³ GRÁD András – WELLER Mónika: *A strasbourgi emberi jogi bíráskodás kézikönyve*. Hvg Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2011. 15., 26-27.

⁴⁴ Uo. 360.

⁴⁵ Uo. 413.

⁴⁶ Balliu v. Albania (Application no. 74727/01) Judgment of 16 June 2005.

⁴⁷ Sadak and Others v. Turkey (Application nos. 29900/96; 29901/96; 29903/96), Judgment of 17 July 2001. A vád tanúhoz nem biztosított kérezési joggal kapcsolatban: Hulki Günes v. Turkey (Application no. 28490/95), Judgment of 19 June 2003.

tetlen tanú”) azonban a terheltnek bizonyítania, legalábbis valószínűsítanie kell a Bírótság előtt (az önmagában tett hivatkozás tehát nem elegendő).⁴⁸

Első olvasatra, ezen értelmezés szerint a fegyverek egyenlőségének elve szűk körben alkalmazható, hiszen az csak a tanúkra, tanúvallomásokra vonatkozik. A Bírótság azonban *a tanú fogalmát kiterjesztő módon értelmezi*.⁴⁹ Így a Bírótság gyakorlatában – d) pont alkalmazhatósága szempontjából – az a személy is tanúnak minősül, akit a nemzeti jog eredetileg nem annak minősített, továbbá a terhelt vonatkozásában a terhelttárs is, akár együtt tárgyalják az ügyüket, akár elkülönített eljárás keretében.⁵⁰ Hasonlóan *kiterjesztő értelemben* használja a Bírótság *a tanúvallomás fogalmát* is, tanúvallomásnak minősül ugyanis lényegében minden olyan verbális megnyilvánulás, amelyet a nemzeti bíróságok az ügy elbírálása során felhasználnak. E körben azt sem tartja szükségesnek az EJEB joggyakorlata, hogy a tanú személyesen megjelenjen a nemzeti bíróság előtt,⁵¹ a nyomozás során tett vallomásának felolvasása is tanúvallomásnak minősül, feltéve, hogy az ítélezésnél ezt is felhasználják bizonyítási eszközként.⁵² [Jelen tanulmány kereteit szétfeszítené, azonban a teljesség kedvéért kiemelés érdemel, hogy az anonim tanúkkal kapcsolatos kérdésnek a 6. cikk 3. bekezdés d) pontján belül speciális joggyakorlata alakult ki.⁵³ Általános szabály, hogy „ítéletet láthatólag nem lehet sem kizárólag, sem döntően anonim tanúk vallomására alapozni”.⁵⁴]

E ponton (tanú, tanúvallomás meghatározása) érdemes röviden kitérni arra, hogy vajon *a szakértő, a szakértői vélemény szubszumálható-e a 6. cikk 3. bekezdés d) pontja alá*. A Bírótság következetes gyakorlata alapján a szakértőket csak akkor tekinti a d) pont hatálya alá tartozónak, ha a szakértő tényleges eljárási szerepe „nagyfokú hasonlóságot” mutat a tanúéval, némely esetben azonban az „ügy összes körülményei alapján” sorolja a d) pont alá.⁵⁵ Más esetekben (például a nemzeti bíróság nem vonja be az eljárásba a vádlott által megjelölt szakértőt, vagy nem szakértőként, hanem „csak” tanúként hallgatja ki⁵⁶) a Bírótság a 6. cikk 1. bekezdése (a tisztességes eljárás) szempontjából bírálja el a szakértővel

⁴⁸ Perna v. Italy (Application no. 48898/99.), Judgment of 25 July 2001.

⁴⁹ GRÁD – WELLER, 2011. 412.

⁵⁰ Vö. Lucá v. Italy (Application no. 33354/96) Judgment of 27 February 2001.; Mild and Virtanen v. Finland (Application nos. 39481/98, 40227/98.), Judgment of 26 July 2005.; Balsán v. the Czech Republic (Application no. 1993/02.), Judgment of 18 July 2006.; Kaste and Mathisen v. Norway (Application nos. 18885/04, 21166/04), Judgment of 9 November 2006.

⁵¹ Ezzel ellentétesen: Rudnichenko v. Ukraine (Application no. 2775/07), Judgment of 11 July 2013.

⁵² Kostovski v. Netherlands, Judgment of 20 November 1989, Series A no. 166. Legújabbban a Bírótság erre nézve egy ún. *hármás lépcsős tesztet* dolgozott ki: Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom [GC], nos. 26766/05 and 22228/06, ECHR 2011; Schatschaschwili v. Germany [GC], no. 9154/10, 15 December 2015.

⁵³ Kostovski v. the Netherlands, Judgment of 20 November 1989., Series A no. 166; Lüdi v. Switzerland, Judgment of 15 June 1992, Series A no. 238; Van Mechelen and Others v. the Netherlands, Judgment of 23 April 1997, Reports 1997-II. 691. p.; vö. továbbá A.M. v. Italy (Application no. 37019/97), Judgment of 14 December 1999.; P.S. v. Germany (Application no. 33900/96), Judgment of 20 December 2001.; Bocos-Cuesta v. the Netherlands (Application no. 54789/00), Judgment of 10 November 2005.; Bonev v. Bulgaria (Application no. 60018/0), Judgment of 8 June 2006.

⁵⁴ GRÁD – WELLER, 2011. 421.

⁵⁵ Bönisch v. Austria, Judgment of 6 May 1985, Series A no. 92.

⁵⁶ Vö. Brandstetter v. Austria, Judgment of 28 August 1991, Series A no. 211.

kapcsolatos ügyet.⁵⁷ Itt is fontos azonban megjegyezni, hogy a terheltnek (védelemnek) nem alanyi jogon jár a „bármely kérdésben bármely szakértő-tanú” kihallgatása.⁵⁸

Tágabb értelemben a vád és védelem jogosítványainak egyenlőségét jelenti az ügy megismerése, a jelenlét és a bizonyítás terén. Azaz a Bíróság az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdése alapján foglalkozik azokkal a „fegyveregyenlőtlenségre” hivatkozó kérelmekkel, amelyek nem az egyezményi szóhasználat szűk értelmével [6. cikk 3. bekezdés d) pont] kapcsolatosak.⁵⁹

Az esetjog alapján olyan sérelmezett helyzetek teremtik meg az Egyezmény sértést, és ezzel a fegyverek egyenlősége elvének csorbulását, mint amikor a kérelmezőnek csak rövid határidő áll rendelkezésére az elsőfokú ítélet elleni jogorvoslat benyújtására, miközben az ügyészt semmilyen határidő nem köti⁶⁰, vagy, hogy a védelemmel ellentétben a vád előre értesül az eljáró bíróság összetételéről.⁶¹ Szintén a tágabb értelmezés alapján lehet megállapítani a fegyveregyenlőtlenséget akkor, amikor a védelem nem tekinthet a vád anyagából egyes dokumentumokba, vagy nem kaphat a lényeges iratokból másolatokat.⁶² Abszurdnak tűnik azonban a Bíróság esetjogában mégis előfordult, hogy a büntetőeljárásban a legfőbb ügyész (vád képviselője) és a Legfelsőbb Bíróság előadó bírója titkos levelezést folytatott az ügyben;⁶³ vagy amikor a vád képviselője titkosan nyújtott be beadványt a bírósághoz, azaz úgy, hogy arról a védelem nem szerzett hivatalosan tudomást és arra reagálni sem tudott.⁶⁴

Álláspontom szerint a fentiek alapján a tágabb értelemben vizsgált (6. cikk 1. bekezdés) fegyverek egyenlőségét két alcsoportokba lehet sorolni. Egyfelől az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdését megvalósító csoportba, azon indok alapján, hogy a 6. cikk 1. pontja szubszidiárius jellegű klauzula, azaz ha nincs olyan specifikus a 6. cikk 3. bekezdés d) pontjában nevesített körülmény, amely alapján az ügyet vizsgálni lehetne. A fentebb hivatkozott esetek jórészt ebbe az alcsoportba sorolhatóak be. Másfelől az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdését megvalósító csoportba, azon indok alapján, hogy az eset komplex, a 6. cikk 2. és 3. bekezdését (esetleg annak több pontját) is érinti. Utóbbi alcsoport esetén további feltétel, hogy az egyes pontok önmagukban még nem lennének alkalmasak a 6. cikk sérelmének megállapításához. Nézetem szerint ezen csoport iskolapéldájaként lehet aposztrofálni a Barbera, Messegue and Jabardo v. Spanyolország ügyet, amelyben a terrorcselekmény elkövetésével gyanúsított kérelmezőket csak a „sorsdöntő” tárgyalás előtti éjszakán szállították át Barcelónából a 600 km-re fekvő Madridba, ami azzal járt, hogy a tárgyalás reggelén fizikailag és szellemileg egyaránt kimerültek voltak. Az ügyben további problémát okozott, hogy a bírósági tanács 3 tagjából kettőnek a személyét – köztük a tanács elnökét – a tárgyalás reggelén változtatták meg, amely nem adott lehetőséget

⁵⁷ Lásd Balsytė-Lideikienė v. Lithuania (Application no. 72596/01) Judgment of 4 November 2008.

⁵⁸ Vö. Doorson v. the Netherlands, Judgment of 26 March 1996, Reports 1996-II. 446.

⁵⁹ GRÁD – WELLER, 2011. 360.

⁶⁰ Árnyaltabban foglalkozik a témával: Ben Naceur v. France (Application no. 63879/00), Judgment of 3 October 2006.

⁶¹ Kremzow v. Austria, Judgment of 21 September 1993, Series A no. 268-B.

⁶² Öcalan v. Turkey (Application no. 46221/99), Judgment of 12 March 2003.

⁶³ Josef Fischer v. Austria (Application no. 33382/96), Judgment of 17 January 2002.; Lanz v. Austria (Application no. 24430/94), Judgment of 31 January 2002.

⁶⁴ Bulut v. Austria, Judgment of 22 February 1996, Reports 1996-II., 346. p.; Meftah and Others v. France (Application 32911/96, 35237/97, 34595/97), Judgment of 26 July 2002; Kabasakal and Atar v. Turkey (Application nos. 70084/01, 70085/1), Judgment of 19 September 2006.

arra, hogy a védelem ez ellen kifogást emeljen. Az ilyen előzményeket követően megtartott tárgyaláson a bíróság csak részben (vagy egyáltalán nem) foglalkozott a bizonyítási anyag döntő részével, rendkívül rövid tárgyalást követően hozott bűnösséget megállapító ítéletet, amelyet szintén sérelmezett a védelem oldala. Ezek az eljárási szabálysértések részint az Egyezmény 6. cikk 2. bekezdés, részint a 3. bekezdés d) pontja fogalmi körébe tartoznak. A Bíróság azonban egységesen a 6. cikk 1. bekezdése alapján úgy találta, hogy a fenti szabálysértések együttes hatásukat tekintve az Egyezmény megsértésével jártak.⁶⁵ Valójában az ügyben végül a tisztességes eljáráshoz való jognak a sérelmét mondta ki a Bíróság, azzal, hogy a fegyverek egyenlőségének elve is csorbult.⁶⁶

3.4. A fegyverek egyenlőségének elve a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában

A fegyverek egyenlősége elvének a magyar Alkotmánybíróság olvasata szerint kettős feltétele van. Egyfelől a felek mindegyikének személyes jelenléte az eljárási cselekmények során – az AB szerint e feltétel a nemzetközi szervek esetjogában is az egyik legkidolgozottabb terület⁶⁷ –, másfelől feltétele az, hogy az ügyben releváns adatokat a vád és védelem ugyanolyan teljességben és mélységben ismerhessék meg.⁶⁸

A magyar Alkotmánybíróság is több határozatában foglalkozott a tisztességes eljáráshoz való jogból levezethető elvvel. Így (a teljesség igénye nélkül) a büntetőeljárások vonatkozásában a védelemhez való joggal kapcsolatban a 6/1998. (III. 11.) határozatában a megfelelő idő és lehetőség a védelem előkészítésére kapcsán; a 8/2013. (III. 1.) határozatában a védő első gyanúsított kihallgatásra való megfelelő időben és igazolható módon való értesítése kapcsán; a 61/2009. (VI. 11.) határozatában a jogerő utáni iratokhoz hozzáféréssel kapcsolatban; a 104/2010. (VI. 10.) határozatában pedig a védett tanúval (annak büntetőeljárási helyzetével, védelmével) kapcsolatban vizsgálta a fegyverek egyenlőségének elvét.⁶⁹

Mint látható az Alkotmánybíróság a büntetőügyekben elsősorban a védelemhez való jog (és mellette más rendelkezések) értelmezésével vizsgálta a fegyverek egyenlőségének elvét. Noha a védelemhez való jog „az alkotmányos büntetőeljárási jog egyik olyan alapelve, amely a büntetőeljárás valamennyi szakaszában számtalan különböző részletszabályban érhető tetten”⁷⁰, ugyanakkor nem jelenti annak alkotmányos kötelezettségét, hogy az alapjog az egyes eljárási szakaszokban azonos tartalommal és egységes részletszabályokkal érvényesüljön. Így a jogalkotó különbözőképpen határozhatja meg a védelemhez való jog egyes részletszabályait a törvényes vád megalapozottságát szolgáló nyomozás, valamint a büntetőjogi felelősség kérdése felől döntő bírósági eljárásban. Amíg a nyomozási szakasz szerepe az, hogy a bűncselekmény elkövetésének gyanújától a vádemeléshez megkívánt bizonyosság fokáig a cselekményt felderítése, addig a büntetőbírói szakasz feladata a vádban foglalt cselekmény elbírálása. Éppen ezért a nyomozás feladatainak teljesíthetősége miatt a fegyverek egyenlőségének alkotmányos elve a büntetőeljárás nyomozási

⁶⁵ Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain, Judgment of 6 December 1988, Series A no. 146.

⁶⁶ Hasonló eljárási szabálysértések alapján döntött ugyanígy a Bíróság a Gencer and Others v. Turkey ügyben, (Application no. 6291/02) Judgment of 21 December 2006.

⁶⁷ Vö. HOLLÁN Miklós – LÖRIK József: *A védelemhez való jog – a (3) bekezdés magyarázata*. In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 2102.

⁶⁸ 6/1998. (III. 11.) AB hat., ABH 1998, 91, 93.

⁶⁹ A határozatok egy részét feldolgozta: PACZOLAY, 2012. 392-395.

⁷⁰ Vö. 25/1991. (V. 18.) AB hat., ABH 1991, 414, 415.

szakaszában csak korlátozásokkal érvényesülhet.⁷¹ Mindezekből azt is tudjuk, hogy a bírósági tárgyalás megtartásának főszabálya szerint egyik akadály a védő távolmaradása (feltéve persze, hogy a védő tárgyalási részvétele kötelező); a nyomozás során azonban a védői jelenlét az egyes eljárási cselekményeknél még a védelem kötelező eseteiben is csak lehetőségként szabályozott. Ennek megfelelően a nyomozási szakban önmagában a védő megjelenésének hiánya nem akadályozza a megalapozott gyanú közlését, a terhelt első és folytatólagos kihallgatásainak fogatosításait. Így, amint arra az Alkotmánybíróság korábbi határozatában már rámutatott, alkotmányosan igazolható, ezért nem jelenti a védelemhez való jog szükségtelen és aránytalan korlátozását az, hogy a hatályos Be. szabályai szerint a védő megjelenésének hiánya a kötelező védelem eseteiben sem akadály a terhelt kihallgatás fogatosításának. Ilyen következmények előírása ugyanis a nyomozás feladatainak időszerű teljesítését veszélyeztetné.⁷² A nyomozási szakban a védői jelenlét lehetőségként történő szabályozásának ellensúlyozásaként a Be. számos olyan garanciális rendelkezést tartalmaz, amely a védelem jogát igyekszik erősíteni. Ilyen rendelkezés, hogy a gyanúsított kihallgatásáról a nyomozó hatóság olyan időben köteles intézkedni, hogy a terhelt megfelelő időt és lehetőséget kapjon a védekezésre való felkészülésre [vö. Be. 43. § (2) bekezdés c) pont és Be. 179. § (4) bekezdés], valamint a fogva lévő terheltek vonatkozásában az, hogy részére a védőt legkésőbb a terhelt első kihallgatásáig szükséges kirendelni, és a kirendelő határozatban tájékoztatni kell a védőt a terhelt fogva tartásának helyéről, valamint kihallgatásának tervezett helyéről és idejéről [vö. Be. 179. § (2) bekezdés és Be. 48. § (1) és (2) bekezdés].⁷³ Felmerül a kérdés, hogyha ezen utóbbi értesítés elmarad, vagy nem kellő időben történik, az sérti-e a védelemhez fűződő jogot, és ezáltal csorbul-e a nyomozási szakban egyébként is korlátozásokkal érvényesülő fegyverek egyenlőségének elve? Az Alkotmánybíróság a védelemhez való jog kapcsán a 8/2013. (III. 1.) határozatában e kérdés vizsgálatát részben elvégezte.⁷⁴

Összefoglalóan elmondható, hogy az Alkotmánybíróság a fentebb megjelölt határozataiban igyekezett egyensúlyozni a vád és a védelem érdekei, illetve a büntetőeljárásban betöltött funkciók között. Vagyis rámutatott arra, hogy a fegyverek egyenlősége nem számítani egyenlőség, hanem inkább az információkhoz (iratokhoz) való hozzáférés, és így az eljárási cselekményekben való érdemi részvétel jogát, illetve a terhelt és a védő érdemi felkészülésének fontosságát hangsúlyozza.⁷⁵

3.5. A fegyverek egyenlőségének elve az új Be. kodifikációban

A kiindulópont, hogy maga a Konceptió is összekapcsolja, gyakorlatilag rész-egész viszonyában kezeli a fegyverek egyenlőségének elvét és a tisztességes eljáráshoz való jogot, amikor kifejti, hogy „(...) a tisztességes eljáráshoz való jog (...) önmagában is további irányelvek érvényesülését várja el a büntetőeljárásoktól, így (...) a fegyverek egyenlőség-

⁷¹ 8/2013. (III. 1.) AB hat., ABH 2013, 391, 397.

⁷² 209/B/2003. AB hat., ABH 2008, 1926, 1942.; 8/2013. (III. 1.) AB hat., ABH 2013, 391, 397-398.

⁷³ Vö. 8/2013. (III. 1.) AB hat., ABH 2013, 391, 398.

⁷⁴ A határozatot feldolgozta: GÁCSI Anett Erzsébet: *A fegyverek egyenlősége elv összetett vizsgálata (a hatékony) védelemhez való jog és a bizonyítékok értékelése mátrixában*. In: Gál Andor – Karsai Krisztina (szerk.): *Ad valorem. Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára*. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016. 75-90.

⁷⁵ HOLLÁN – LŐRIK, 2009. 2054.; PACZOLAY, 2012. 397.

gét.⁷⁶ A Konceptió a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményél (a joggal való visszaélés tilalmánál) szintén megjeleníti a fegyverek egyenlőségének (az ügyfélegyenlőségnek) a követelményét. A Konceptió szövege alapján ugyanis a kodifikáció során különös tekintettel kell lenni arra, hogy az eljárási jogok és kötelezettségek az eljárás menetétől függően változnak, egyszerű hatóság-ügyfél, illetve egymással mellérendeltségben álló, az eljárásra vonatkozó rendelkezési joggal felruházott felek viszonya a büntetőeljárásban tisztán soha nem valósul meg, így például a bíróság előtt az ügyész a terhelthez hasonló pozíciójú fél, míg a nyomozás során még hatósági jelleggel bír. Erre tekintettel a normaanyagnak az eljárás során változó jogviszonyokat, a teljesen különböző pozícióban lévő alanyokat és az eltérő jellemzőkkel rendelkező eljárási szakaszokat is egyaránt figyelembe kell vennie.⁷⁷

Az új kódexben implicite több helyen megjelenik (mi több néhol megerősödik) a fegyverek egyenlőségének követelménye. A teljesség igénye nélkül ilyen terület a *funkciómegosztás elvének következetesebb érvényesítése*, amelynek következtében a döntéseket valóságghű tényállásra kell alapozni, azonban a bíróság nem kötelezhető a tényállás hivatalból való felderítésére, csupán a tényállás – az ügyfelek (vád és védelem) indítványainak keretei között való – tisztázására. Ennek következtében a bíróság döntése nem lehet megalapozatlan amiatt, hogy ügyészi indítvány hiányában nem szerzett be bizonyítási eszközt. A fegyverek egyenlőségének elve itt úgy erősödik tehát, hogy a bírósági szakban nem csak a védelemnek, hanem a vádnak (ügyésznek) is érdeke a védelmet ill. a vádat alátámasztó bizonyítási indítványok megtétele. A bíróságról pedig leveszi azt a terhet, hogy indítvány nélkül kelljen beszereznie terhelő bizonyítékokat. Másik ilyen terület a *hatékony védelemhez való jog* deklarálása. A védelemhez való jog továbbra is alapelveként kerül rögzítésre az új büntetőeljárási törvényben. Újdonság azonban, hogy ezt a védelmet a jogalkotó „hatékony” jelzővel látta el („A terheltnak a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez.”). A hatékony védelemhez való jog azonban döntően a védelmet ellátó ügyvédek felé jelzett elvárás (a magyar kirendelt védői rendszer ugyanis jelen formájában aligha mondható hatékony védelmi rendszernek). A fegyverek egyenlősége elve itt tehát a védelem oldalára aggat többletfeladatokat. Szokatlannak tűnő megoldás lehet (hiszen a fegyverek egyenlősége elv fényében általában a védelmi oldal többletjogosítványainak erősítését követeli meg a joggyakorlat), azonban a tisztességes eljáráshoz ez is szorosan kapcsolódik.

4. Záró gondolatok

A fegyverek egyenlőségének elve a tisztességes eljárás egyik lényegi eleme, megvalósulása és kifejeződése.⁷⁸ Az elv elsősorban az angolszász tradícióhoz kapcsolódik, de az EJEB gyakorlata azt a kontinentális jogrendszerekben is fontos elvvé emelte.⁷⁹ Pozitív vonása, hogy felhívja a figyelmet az ún. *favor defensionis* jelentőségére, azaz arra, hogy „a védelem (különösen a terhelt) halmozottan hátrányos helyzetben van, így lehetőleg minél

⁷⁶ Konceptió, 5.

⁷⁷ Uo. 22.

⁷⁸ PACZOLAY, 2012. 391.

⁷⁹ Uo. 391.

több kedvező jogi megoldást, a 'kedvezményt' szükséges biztosítani a részére".⁸⁰ Maradéktalanul egyetértek a pécsi büntetőeljárásjogi iskola azon megállapításával, miszerint a fegyveregyenlőség elvének reális tartalma – a pozitív vonás mellett – még világosabban kibontható negatív követelményként, azaz olyan tilalom formájában, hogy „az eljáró hatóságoknak tilos növelniük a terhelt hátrányát”.⁸¹ E negatív követelmény visszatükröződik több EJEB és Alkotmánybírósi határozatban is.

Összefoglalóan – a többségi szakirodalmi álláspont alapján – elmondható, hogy a vád és védelem funkcióját ellátó alanyok ügyféli minőségének az esszenciája az, hogy az ügyfélegyenlőség a tárgyalási jogaik egyenlőségét jelenti. (*Erdei Árpád* megfogalmazása szerint: „az ügyféli jogosultságok a nem ügydöntő minőségben tevékenykedő főszemélyek jogi helyzetét jellemzik”.⁸²) Az ügyfelek jogi helyzete azonban nem általában véve egyenlő, hanem csak a (z) (eljárási)törvény által biztosított jogosítványaik tekintetében. E jogosítványokat a hatályos törvény alapján a jogirodalom ügy megismerését és ügy előrébb vitelét szolgáló jogok csoportjaira osztja. Amíg az előbbi csoportba az eljárási cselekményen való jelenlét joga, az iratok megtekintésének joga, a kérdések feltevésének joga, a felvilágosítás kéréséhez való jog tartozik; addig az utóbbiba az észrevételek, indítványok megtételének joga tartozik.

Felmerülhet a kérdés: miért kell vizsgálni a fegyverek egyenlőségének témáját (ezzel kapcsolatban a tisztességes eljáráshoz való jogot, az ügyfelek valamint az ügyfélegyenlőség fogalmát) egy új törvény születésének hajnalán? A válasz jelen tanulmány bevezető részében, *Finkey Ferenc* gondolataiból kiolvasható. Olyan sarkalatos kérdés(ek)ről van szó, amelyeket – ahogyan azt az EJEB a *Delcourt v. Belgium* ügyben kifejtette – „előbb (át)látni kell, hogy utána tudjunk igazságot szolgáltatni”.⁸³

⁸⁰ Vö. HELLER, Kevin Jon: (In)equality of Arms at the International Criminal Tribunals. *Opinio Juris*, February 7, 2006. forrás: <http://lawofnations.blogspot.hu/2006/02/inequality-of-arms-at-international.html> (2016. 12. 15.); HERKE – FENYVESI – TREMMEL, 2012. 53.

⁸¹ HERKE – FENYVESI – TREMMEL, 2012. 53.

⁸² ERDEI, 2011. 176.

⁸³ „(...) justice must not only be done: it must also be seen to be done (...)”. *Delcourt v. Belgium* (Application no. 2689/65) Judgment of 17 January 1970, ECtHR Ser. A. No. 11.